

Türkiye Türkçesindeki Farsça Sözcükler ve Kullanım Şekilleri

Halit DURSUNOĞLU (*)

Özet: Türkiye Türkçesinin en kapsamlı sözlüklerinden olan Türk Dil Kurumu yayını “Türkçe Sözlük”teki verilere göre bugün Türkiye Türkçesinde 1374 Farsça kelime bulunmaktadır. Bu kelimelerden bazıları çok yoğun kullanılmakla birlikte bazılarının kullanım sıklığı azalmış; bazıları da unutulma durumuna gelmiştir. Hiç kuşkusuz, Türkiye Türkçesinin en önemli zenginliklerinden birini oluşturan alıntı kelimeler içerisinde hiç de küümsenmeyecek oranda olan Farsça sözcükler, Türk’ün dilinde, zihninde ve irfanında; Türkçenin sesinde ve yapısında yeni biçimler kazanmış ve bu sözcükler artık tamamen Türkçeleşmiştir. Bu makalede, Türkiye Türkçesindeki Farsça sözcüklerin nasıl Türkçeleştirildiği konu edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Türkiye Türkçesi, Farsça, Türkçeleşmiş kelimeler, Dil Bilim

Persian Words in Turkish and Their Usage

Abstract: There are 1374 words derived from Persian in Turkish spoken in Turkey according to “Turkish Dictionary” published by Institution of Turkish Language and the most comprehensive dictionary. Some of these Persian words are used prevalently while some of them have reduced usage and some Persian words are hardly remembered. Indeed, Persian words, which have a significant portion in derivative words one of the most significant richness in Turkish, have attained new forms through structure and sound of Turkish Language and these words have become Turkish. In this study, it has been aimed how Persian words have become Turkish.

Key Words: Turkish, Turkish spoken in Turkey, words become Turkish, Linguistics

*) Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı. (e-posta: hdoglu@atauni.edu.tr)

Giriş

Türkiye Türkçesinde Arapça ve Fransızcadan sonra en fazla kelime, Farsçadan alınmıştır. Türkçe, Farsçadan aldığı 1374 kelimeye karşın yaklaşık, 3000 kelime de Farsçaya vermiştir.

İslâm medeniyetine mensup olmanın ve yakın coğrafyayı paylaşmanın doğal bir ürünü olarak her iki dilin birbirinden kelime alması son derece tabiidir. Özellikle Selçuklu Devletinden sonra bir kültür dili hâline gelen Farsça, Türk kültür hayatını da çok yakından etkilemiş ve bunun neticesinde Türkçeye çok sayıda Farsça sözcük girmiştir. Farsça etkisini Osmanlı devleti döneminde de artırarak devam ettirmiş; bu durum dilde millîleşme akımı başlayıncaya kadar da devam etmiştir. Harf İnkılabından sonra Türk dilinin sadeleştirilmesine yönelik çalışmalarla birlikte Farsça kelimelerin sayısı, dolayısıyla da Farsçanın ağırlığı azalmaya başlamıştır.

1. Türkiye Türkçesindeki Farsça kelimelerin yapısı

Türkiye Türkçesindeki Farsça kelimeler şu yapılardan oluşmaktadır.

1.1. Yalnızca “Farsça”dan oluşan kelimeler

Bu yapıdaki kelimeler, ya olduğu gibi ya da bazı ses değişimlerine uğrayarak alınmış olup yekûn olarak en fazla sayıyı oluşturmaktadır. Bu kelimelerden bazıları “kök” hâlinde bazıları da “kök+ek” hâlinde dirler Ses değişimleri bölümünde bu kelimelere genişçe yer verileceği için burada birkaç örnekle yetinmek doğru olacaktır:

abdest (*âb+dest*), asayiş (*âsâyiş*), aşına (*âşinâ*), ateş (*âtes*), avare (*âvâre*), avize (*âvîze*), bahane (*bahâne*), bahar (*bahâr*), beraber (*berâber*), beste (*beste*), biçare (*bî-çâre*), birader (*birâder*), buse (*bûse*), cam (*câm*), can (*cân*), cengâver (*ceng-âver*), cihan (*cihân*), cihangir (*cihân-gîr*), cilve (*cilve*), çabuk (*çâbuk*), çare (*çâre*), çeşme (*çeşme*), çirkin (*çirkîn*), dergâh (*dergâh*), derman (*dermân*), derviş (*dervîş*), derya (*deryâ*), destan (*destân*), destek (*destek*), efsane (*efsâne*), endam (*endân*), endişe (*endîşe*), eyvah (*eyvâh*), ezber (*ez+ber*), ferman (*fermân*), fihrist (*fihrîst*), gerçi (*gerçi*), hemşehri (*hem-şehrî*), hemşire (*hem-şîre*), hemzemin (*hem-zemîn*), her (*her*), kâr (*kâr*), kel (*kel*), kelle (*kelle*), keman (*kemân*), kemer (*kemer*), kenar (*kenâr*), laf (*lâf*), lale (*lâle*), leblebi (*leblebî*), mum (*mûm*), namaz (*namâz*), nar (*nâr*), naz (*nâz*), nergis (*nergis*), nevrüz (*nev+rûz*), ney (*ney*), neyzen (*ney-zen*), nişan (*nişân*), niyaz (*niyâz*), pencere (*pencere*), perakende (*perâkende*), perde (*perde*), peygamber (*peygâm-ber*), peynir (*peynîr*), pilav (*pilâv*), pul (*pûl*), rehber (*reh-ber*), sade (*sâde*), sebze (*sebze*), serbest (*ser-best*), sermaye (*ser+mâye*), sipariş (*sipâriş*), siper (*siper*), sitem (*sitem*), sitemkâr (*sitem-kâr*), siyah (*siyâh*), şahane (*şâh-âne*), şeker (*şeker*), şekerpare (*şeker+pâre*), şişe (*şîşe*), şive (*şîve*), taze (*tâze*), تنها (*tenhâ*), viran (*vîrân*), yâd (*yâd*), yadigâr (*yâdigâr*), yâr (*yâr*), yâran (*yârân*), yegâne (*yegâne*), zemin (*zemîn*), zil (*zil*), zindan (*zindân*), zira (*zîrâ*).

1.2. “Türkçe + Farsça”dan oluşan kelimeler

Bu yapıdaki kelimeler, üç şekilde oluşmuştur:

1. Bir Türkçe ve bir Farsça kelimedenden oluşanlar

başhemşire (*baş+hemşire*), başşehir (*baş+şehir*), batakhan (*batak+hâne*), beyzade (*bey+zâde*), boyahane (*boya+hâne*), doğumhane (*doğum+hâne*), ilkbahar (*ilk+bahâr*), sonbahar (*son+bahâr*), tophane (*top+hâne*), yatakhane (*yatak+hâne*), yazıhane (*yazı+hâne*), yemekhane (*yemek+hâne*).

2. Türkçe bir kelime ve Farsça bir ekten oluşanlar

bayraktar (*bayrak+-dâr*), borazan (*boru+-zen*), depremzede (*deprem+-zede*), dilbaz (*dil+-bâz*), düzenbaz (*düzen+-bâz*), emektar (*emek+-dâr*), işgüzar (*iş+-guzâr*), kuşbaz (*kuş+-bâz*), ordugâh (*ordu+-gâh*), tuğrakeş (*tuğra+-keş*), Türkvari (*Türk+-vârî*).

3. Türkçe bir kelime ile Farsça bir bağlaçtan oluşanlar

sanki (*san+ki*).

1.3. “Farsça+Türkçe”den oluşan kelimeler

Bu sözcükler az sayıda olup daha çok Farsça bir sözcüğün Türkçe yardımcı fiillerle bir araya gelmesinden oluşmuşlardır:

bahşetmek (*bağış+etmek*), miralay (*mîr+alay*), vazgeçmek (*vâz+geçmek*), zehretmek (*zehr+etmek*), zehrelemek (*zehr+eylemek*), zehrolmak (*zehr+olmak*).

1.4. “Arapça+ Farsça”dan oluşan kelimeler

Bu yapıdaki kelimeler, üç şekilde oluşmuştur:

1. Bir Arapça ve bir Farsça kelimedenden oluşanlar

ameliyathane (*amelîyyât+hâne*), asilzade (*aşîl+zâde*), beyanname (*beyân+nâme*), ehldil (*ehl+dil*), envaiçeşit (*envâ'+çeşîden*), harcırah (*harc+râh*).

2. Arapça bir kelime ve Farsça bir ekten oluşanlar

âcizane (*âciz+-âne*), afetzede (*afet+-zede*), aleyhtar (*aleyh+-dâr*), cahilane (*câhil+-âne*), cefakâr (*cefâ+-kâr*), defterdar (*defter+-dâr*), esrarkeş (*esrâr+-keş*), esrarengiz (*esrâr+-engîz*), hakaretimiz (*hakâret+-âmîz*), hatrışinas (*hâfir+-şinâs*), hamiyetperver (*hamîyyet+-perver*), hokkabaz (*hukka+-bâz*), hükümrân (*hukm+-rân*), ikametgâh (*ikâmet+-gâh*), kabristan (*kabr+-istân*), kalemtırâş (*kalem+-terâş*), kalpazan (*kalb+-zen*), kimyager (*kimyâ'+-ger*), lügatçe (*luğat+-çe*), maslahatgüzar (*maşlahat+-guzâr*), menfaatperest (*menfâ'at+-perest*), sanatkârane (*san'at+-kâr+-âne*), seferber (*sefer+-ber*), semazen (*semâ'+-zen*), silahşor (*silâh+-şor*).

3. Arapça bir kelime ile Farsça bir bağlaçtan oluşanlar
belki (*bel+ki*), mademki (*mādām+ki*).

1.5. “Farsça+Arapça”dan oluşan kelimeler

Bu yapıdaki kelimeler, üç şekilde oluşmuştur:

1. Bir Farsça ve bir Arapça kelimededen oluşanlar

abihayat (*āb+ḥayāt*), buddua (*bed+duā*), cihanşümül (*cihān+şumūl*),
çardak (*çār+ṭāk*), çarkıfelek (*çarḥ+felek*), derhal (*der+ḥāl*), hemcins
(*hem+cins*), hemfikir (*hem+fikr*), serhat (*ser+ḥadd*), şaheser
(*şāh+eşer*), şebiarus (*şeb+arūs*).

2. Farsça bir ön ekle Arapça bir kelimededen oluşanlar

bihaber (*bi+ḥāber*), namağlup (*nā+mağlūb*), namahrem (*nā+maḥre*
pürdikkat (*pur+dikkat*).

3. Farsça bir kelime ile Arapça bir ekten oluşanlar

destanî (*destān+-ī*), turuncu (*turunc+-ī*), narenciye (*nārenc+-iyye*), peşinat
(*peşīn+-āt*).

1.6. “İtalyanca+Farsça”dan oluşan kelimeler

Bu yapıda birkaç kelime bulunmaktadır:

birahane (*birra+ḥāne*), kaptanıderya (*capitan+deryā*), kasadar (*cassa+-dār*),
pastane (*pasta+ḥāne*), postane (*posta+ḥāne*).

1.7. “Farsça-İtalyanca”dan oluşan kelimeler

Yaygın olarak kullanılan tek kelime vardır:

serdümen (*ser+timone*).

1.8. “Fransızca+Farsça”dan oluşan kelimeler

Az sayıda kelime bulunmaktadır. Bunlardan yaygın olarak kullanılanları şunlardır:

bankerzede (*banquier+-zede*), dövizzede (*devise+-zede*), fotoğrafane
(*photographe+ḥāne*).

1.9. “İngilizce+Farsça”dan oluşan kelimeler

Amerikanvari (*American+vārī*).

1.10. “Yunanca+Farsça”dan oluşan kelimeler

Az sayıda kelime bulunmaktadır. Bunlardan yaygın olarak kullanılanları şunlardır:

karnabahar, kiremithane, marangozhane, patrikhane

1.11. “Farsça+Yunanca”dan oluşan kelimeler

Yaygın olarak kullanılan tek kelime vardır:

zoraki

1.12. “İbranice+Farsça”dan oluşan kelimeler

Yaygın olarak kullanılan tek kelime vardır:
hahamhane (*hohma+hāne*).

1.13. “Latince+Farsça”dan oluşan kelimeler

Yaygın olarak kullanılan hemen hemen hiç kelime yoktur. Bir dönemler kullanılmış olan iki kelime de şunlardır:

gazhane, konsoloshane

1.14. “Slovakça+Farsça”dan oluşan kelimeler

Yaygın olarak kullanılan tek kelime vardır:
kuluçkahane.

1.15. “Ermenice+Farsça”dan oluşan kelimeler

Yaygın olarak kullanılan tek kelime vardır:
haçvari

1.16. “Türkçe+Farsça+Türkçe”den oluşan kelimeler

Bu yapıda birkaç kelime bulunmaktadır:
günbegün (*gün+-be+gün*), katbekat (*kat+-be+kat*), yüzbeyüz (*yüz+-be+yüz*).

1.17. “Arapça+Farsça+Arapça”dan oluşan kelimeler

Bu yapıda birkaç kelime bulunmaktadır:
acemkürdi (*acem+kurd +-î*), gulyabani (*gül+yābān+-î*), Nakşiben (*nağş+bend+-î*).

1.18. “Arapça+Türkçe+ Farsça”dan oluşan kelimeler

Bu yapıda tek bir kelime bulunmaktadır:
halbuki (*hāl+bu+ki*).

2. Türkiye Türkçesindeki Farsça kelimelerin geçirdiği ses değişimleri

2.1. Ses değişimine uğramadan alınan kelimeler (Farsçadan olduğu gibi alınan kelimeler)

Farsça kelimelerin bazıları Türkiye Türkçesine olduğu gibi alınmış ve hiçbir değişime uğramamıştır. Bu kelimeler, daha çok, içerisinde kısa ünlüler bulunduran özellikle e ünlüsü bulunduran kelimelerdir.

beste (*beste*), bestekâr (*bestekâr*), bezm (*bezm*), cendere (*cendere*), cilve (*cilve*), çeşme (*çeşme*), dem (*dem*), derbeder (*der-be-der*), dergâh (*dergâh*), destek (*destek*), dilber (*dil-ber*), ezber (*ez+ber*), fihrist (*fihrist*), gâh (*gâh*), gerçi (*gerçi*), girift (*girift*), hengâme (*hengâme*), her (*her*), kâr (*kâr*), kâse (*kâse*), kel (*kel*), kelle (*kelle*), kemer (*kemer*),

kene (*kene*), meze (*meze*), müjde (*mujde*), nergis (*nergis*), ney (*ney*), neyzen (*ney-zen*), pencere (*pencere*), perde (*perde*), peygamber (*peyg am-ber*), rehber (*reh-ber*), sebze (*sebze*), serbest (*ser-best*), serzeniş (*ser-zeniş*), siper (*siper*), sitem (*sitem*), sitemkâr (*sitem-kâr*), şebnem (*şebnem*), şeker (*şeker*), ten (*ten*), tere (*tere*), yegâne (*yegâne*), zil (*zil*), zinde (*zinde*).

2.2. Ses değişimine uğrayan kelimeler

2.2.1. Uzun ünlülü kelimelerdeki değişim

Türkiye Türkçesine Farsçadan geçen uzun ünlülü birçok kelime, yazı dilinde uzun ünlüsüz yazıldığı gibi söyleyişte de çoğunlukla kısaltılmıştır. Bu kelimelerin bazılarında ise uzun ünlülü söyleyiş konuşma dilinde varlığını sürdürmektedir. Bu kelimeler şunlardır:

abdest (*āb+dest*), aferin (*āferīn*), ahu (*āhū*), arzu (*ārzū*), asayiş (*āsāyīş*), aşikâr (*āşikār*), aşına (*āşinā*), ateş (*āteş*), avare (*āvāre*), avize (*āvīze*), bade (*bāde*), bahane (*bahāne*), bahar (*bahār*), bari (*bārī*), becayış (*becāyīş*), beraber (*berāber*), berduş (*ber-düş*), biçare (*bī-çāre*), bigâne (*bī-gāne*), birader (*birāder*), buse (*būse*), cam (*cām*), camekân (*cāme-kān*), can (*cān*), canan (*cānān*), cengâver (*ceng-āver*), cihan (*cihān*), cihangir (*cihān-gīr*), çabuk (*çābuk*), çare (*çāre*), çengi (*çengī*), çini (*çīnī*), çirkin (*çirkīn*), derman (*dermān*), derviş (*dervīş*), derya (*deryā*), destan (*destān*), dilaver (*dil-āver*), divane (*dīvāne*), efsane (*efsāne*), efsun (*efsūn*), ejderha (*ejderhā*), endam (*endām*), endişe (*endīşe*), eyvah (*eyvāh*), eyvan (*eyvān*), ferman (*fermān*), hemşehri (*hem-şehri*), hemşire (*hem-şīre*), hemzemin (*hem-zemīn*), keman (*kemān*), kenar (*kenār*), kin (*kīn*), kindar (*kīn-dār*), laf (*lāf*), lale (*lāle*), lavaş (*lavāş*), leblebi (*leblebī*), mum (*mūm*), nadide (*nā-dīde*), namaz (*namāz*), namlu (*nāmlū*), nar (*nār*), naz (*nāz*), nevrüz (*nev+rūz*), nişan (*nişān*), niyaz (*niyāz*), perakende (*perākende*), perhiz (*perhīz*), peri (*perī*), perişan (*perīşān*), peynir (*peynīr*), pilav (*pilāv*), piyade (*piyāde*), pul (*pūl*), rencide (*rencīde*), sade (*sāde*), segâh (*se-gāh*), sermaye (*ser+māye*), serseri (*serserī*), sima (*sīmā*), sine (*sīne*), sipahi (*sipāhī*), sipariş (*sipāriş*), siyah (*siyāh*), şad (*şād*), şahane (*şāh-āne*), şahin (*şāhīn*), şal (*şāl*), şehzade (*şeh-zāde*), şekerpare (*şeker+pāre*), şiraze (*şīrāze*), şirin (*şīrīn*), şişe (*şīşe*), şive (*şīve*), talan (*tālān*), taze (*tāze*), تنها (*tenhā*), viran (*virān*), virane (*virāne*), yâd (*yād*), yadigâr (*yādīgār*), yâr (*yār*), yâran (*yārān*), yaver (*yāver*), yekpare (*yek+pāre*), zemin (*zemīn*), zerrin (*zerrīn*), zindan (*zindān*), zira (*zīrā*).

2.2.2. a > e değişimi

bezirgân (<*bāzergān*), çene (<*çāne*), çengel (<*çengāl*), çeşni (<*çāşnī*), hemen (<*hemān*), kervan (*kār-bān*), kemençe (<*kemān-çe*), kereste (<*kerāste*), kiler (<*kilār*), pergel (<*pergāl*), sersem (<*ser-sām*), tebeşir (<*tebāşīr*).

2.2.3. a > i değişimi

çilingir (<čilānger).

2.2.4. e > a değişimi

armut (<emrūd), astar (<āster), baca (<bace), canavar (<cān-āver), gerdan (<gerden), gonca (<gonçe), hafta (<hefte), paça (<pā-çe), para (<pāre), parça (<pārçe), saray (<serāy), şalgam (<şelgam), şalvar (<şelvār), tahta (<tahte), tarhana (<terhāne), tava (<tāve), turfanda (<tervende), zimba (<zunbe), zımpara (<sunpāre).

2.2.5. e > ı değişimi

çadır (<çāder), çınar (<çenār), çıra (<çerāğ), tıraş (<terāş).

2.2.6. e > i değişimi

bezirgān (<bāzergān), civan (<cevān), incir (<encir), pehlivan (<pehlevān), yasemin (<yāsemen), zincir (<zencir).

2.2.7. e > u değişimi

turfanda (<tervende).

2.2.8. e > ü değişimi

süvari (<sevāri), tülbent (<ter-bend).

2.2.9. i > e değişimi

dev (<dīv), kese (<kise), keşke (<kāşki), mehter (<mihter), meşe (bīşe), peşin (<pişin), peşkeş (<piş-keş), reçel (<riçel), tez (<iz).

2.2.10. i > ı değişimi

İsfahan (<İsfahān), mih (<mih), rıhtım (<rihtim), pıhtı (pihtı), tarçın (<dārçin).

2.2.11. i > u değişimi

duvar (<dīvār), ebru (<ebrı), kumru (<kımrı), turşu (<turşı).

2.2.12. i > ü değişimi

çünkü (<çün+ki), dürbün (<dür-bin).

2.2.13. i > ey değişimi

beyhude (<bīhūde), beynamaz (<bī-namāz), meyve (<mīve).

2.2.14. o > ü değişimi

güfte (<gofte).

2.2.15. o > u değişimi

hurda (<horde), yahut (<yā hōd).

2.2.16. o > ö değişimi

köhne (<kohne), kösele (<gosāle).

2.2.17. u > e değişimi

çerçeve (<çār+çūbe).

2.2.18. u > ı değişimi

ahır (<āhır), bahadır (<bahādur), cadı (<cādı), çarşı (çār-sı), dadı (<dādı), şadırvan (<şādurvān).

2.2.19. u > i değişimi

çift (<cuft), mekik (<mekik), nazik (<nazuk), şeftali (<şeft-ālı), terazi (<terāzı), zerdali (<zerd-ālı).

2.2.20. u > o değişimi

bostan (< *būstān*), çorap (< *cūrāb*), dost (< *dūst*), Horasan (< *hurāsān*),
post (< *pūst*), zor (< *zūr*).

2.2.21. u > ö değişimi

çöp (< *çūb*), köfte (< *kūfte*), kök (< *kūk*), kör (< *kūr*), köse (< *kūse*), köşk
(< *kuşk*), köy (< *kūy*), nankör (< *nān+kūr*).

2.2.22. u > ü değişimi

bülbül (< *bulbul*), çünkü (< *çūn+ki*), dürbün (< *dūr-bin*), dürüst
(< *durust*), düşman (< *dūšmān*), encümen (< *encumen*), gül (< *gul*),
gülşen (< *gulşen*), günah (< *gunāh*), güruh (< *gurūh*), güya (< *gūyā*),
güzergāh (< *guzer-gāh*), güzide (< *guzīde*), henüz (< *henūz*), hüner
(< *huner*), hünkār (< *hunkār*), külah (< *kulāh*), kümbet (*gunbed*), künde
(< *kunde*), müjde (*mujde*), nilüfer (< *nīlūfer*), rüzgār (< *rūzgār*), sütun
(< *sutūn*), ümit (< *umīl*), üstad (< *ustād*), zülûf (< *zulf*).

2.2.23. b > p değişimi

çorap (< *cūrāb*), çöp (< *çūb*), girdap (< *girdāb*), hep (< *heb*), kelepçe
(< *kelebçe*), küspe (< *kusbe*), mehtap (< *meh+tāb*), pafta (< *bāfte*), paha
(< *bahā*), pazar (< *bāzār*), pazı (< *bāzū*), pirinç (< *birinc*), put (< *but*),
serap (< *serāb*), sincap (< *sincāb*), turp (< *turb*).

2.2.24. c > ç değişimi

çift (< *cuft*), çilingir (< *cilānger*), çorap (< *cūrāb*), çuval (< *cuvāl*), gonca
(< *gonçe*), pençe (< *pence*), turunç (< *turunc*).

2.2.25. d > t değişimi

abat (< *ābād*), armut (< *emrūd*), barut (*bārūd*), bent (< *bend*), berbat
(< *ber-bād*), damat (< *dāmād*), dert (< *derd*), dut (*tūt*), feryat (*feryād*),
hoşnut (< *hoşnūd*), kement (< *kemend*), kilit (< *kilīd*), mert (< *merd*),
nihavent (< *nihāvend*), nohut (< *nohūd*), satranç (< *şadrenc*), sepet
(< *seped*), sert (< *serd*), şakirt (< *şāgird*), şayet (< *şāyed*), tane (< *dāne*),
tarçım (< *dārçīn*), tef (< *def*), terzi (< *derzī*), teskere (< *deskere*), testere
(< *dest+erre*), testi (< *destī*), tezgāh (< *dest+gāh*), tezgāhtar (< *dest-gāh-
dār*), tortu (< *durdī*).

2.2.26. g > ğ değişimi

çiğer (< *ciger*), diğer (< *dīger*), eğer (< *eger*), leğen (< *legen*), meğer (< *meger*).

2.2.27. ğ > h değişimi

bahçe (< *bāğ-çe*), bahçıvan (< *bāğçevān*).

2.2.28. g > k değişimi

ahenk (< *āheng*), cenk (< *ceng*), Frenk (< *Freng*), kâh (< *gāh*), kavga (< *ğ
avğa*), kil (< *gil*), kilim (< *gilīm*), kireç (< *gireç*), koza (< *gūze*), kösele
(< *gosāle*), köşe (< *gūşe*), kükürt (< *gūgird*), kümbet (< *gunbed*), küstah
(< *gustāh*), leylek (< *legleg*), renk (< *reng*), şakirt (< *şāgird*).

2.2.29. g > y değişimi

leylek (< *legleg*).

2.2.30. ng > k değişimi

fışek (< *fişeng*), tüfek (< *tufeng*).

2.2.31. ħ > k değişimi

çark (<çārħ), karpuz (<ħarbüz), kumbara (<ħumbere),

2.2.32. ħ > h değişimi

ahır (<āħūr), baht (<baħt), bahtiyar (<baħt-yār), bahşiş (<baħşiş),
çark (<çarħ), ferah (<ferāħ), ham (<ħām), han (<ħān), handan
(<ħandān), hande (<ħande), hane (<ħāne), hanedan (<ħānedān), hasta
(<ħaste), hayli (<ħayli), hazan (<ħazān), hoş (<ħoş), hurma (<ħurma),
huy (<ħuy), nohut (<noħūd), pıhtı (<piħti), sahte (<saħte), sarhoş
(<ser+ħoş), şuh (<şūħ), taht (<taħt), tahta (<taħte), tohum (<toħm).

2.2.33. b > f değişimi

çarşaf (<çāder+şeb), çirkef (<çirk+āb), hoşaf (<hoş-āb).

2.2.34. b > m değişimi

menekşe (<benefşe), menteşe (<bend-keşe), meşe (<bīşe), seğmen
(<seğbān).

2.2.35. b > v değişimi

çerçeve (<çār+çūbe), çevik (<çābuk), kervan (<kārbān), merdiven
(<nerdubān), zıvana (<zubāne).

2.2.36. d > c değişimi

mercimek (<merdumek).

2.2.37. f > k değişimi

menekşe (<benefşe).

2.2.38. f > p değişimi

kepçe (<kefçe).

2.2.39. f > v değişimi

kereviz (<kerefs), kevgir (<kef-gīr), turfanda (<tervend).

2.2.40. n > m değişimi

Dudak ünsüzlerinin benzeşmesinden kaynaklanan bu değişim, yalnızca bir örnekte farklılık göstermektedir.

ambar (<anbār), cambaz (<cān-bāz), cümbüş (<cunbiş), çarşamba
(<çār-şenbe), çember (<çenber), kümbet (<gunbed), pamuk
(<panbuk), pembe (<penbe), perşembe (pencşenbe), sümbül
(<sunbul), tembел (<tenbel), zampara (<zen+bāre), zemberek
(<zenbūrek), zımba (<zunbe), zımpara (<sunpāre).

merdiven (<nerdubān).

2.2.41. r > y değişimi

beygir (<bār-gīr).

2.2.42. s > ç değişimi

çeltik (<şeltük).

2.2.43. s > z değişimi

kurnaz (<ķurnās), zengin (<seğnīn), zımpara (<sunpāre), zurna (<surnāy).

2.2.44. st > z değişimi

çapraz (<çep+rast).

2.2.45. ş > ç değişimi

çakal (<şağāl), çorba (<şūr-bā), çoban (<şūb-ān), pabuç (<pā-pūs).

2.2.46. y > r değişimi

çamaşır (<cāme-şūy), teneşir (<ten-şūy).

2.2.47. z > t değişimi

kâğıt (<kāğaz).

3. Ses olayları sonucu değişime uğrayan kelimeler**3.1. Ses türemesi**

Bazı kelime ve tamlamalarda görülmektedir.

bahtiyar (<baht-yār), erişte (<rişte), hercümerc (<herc+merc), işkembe (<şikenbe), işkence (<şikence), kayısı (<kaysi), kehribar (<kehrubā), kulübe (<kulbe), lacivert (<lācverd), mühür (<muhr), orospu (<rūspī), padişah (<pādīšāh), payidar (<pāy-dār), sehpa (<se-bā), serüven (<servān), servi (<serv), şehir (<şehir), tarumar (<tār mār), tohum (<tuḥm), yeşim (<yeşm), zehir (<zehr), zülfüyâr (<zulf+yār), zülûf (<zulf).

3.2. Ses düşmesi

ayna (<āyīne), beter (<bed-ter), cephane (<cebe+hāne), cömert (<cevān-merd), çarşaf (<çāder+şeb), çeşit (<çeşīden), çıra (<çerāğ), çile (<çille), külçe (<kulīçe), leş (<lāşe), mumya (<mūmiyā), pişman (<peşīmān), rezene (<rāziyāne), usta (<ustād), ustura (<usturre), yaban (<beyābān), zırh (<zirih), zorba (<zūr-bāz), zurna (<sur-nāy).

3.3. Dudak ünsüzlerinin benzeşmesi

ambar (<anbār), cambaz (<cān-bāz), cümbüş (<cunbiş), çember (<çenber), kümbet (<gunbed), pamuk (<panbuk), pembe (<penbe), sümbül (<sunbul).

3.4. Seslerin yer değiştirmesi

armut (<emrūd), çeyrek (<çār-yek).

3.5. Çeşitli ses değişimleri ya da ses olayları nedeniyle değişime uğramış kelimeler

kâhya (ked+hudā), kezzap (tīz+āb), lades (yād+dest), oruç (rūze).

Sonuç

Türkçeleşmiş kelimeler içinde önemli bir yere sahip olan Farsça kökenli sözcükler, dilimize mal edilirken ya olduğu gibi alınmış ya da az çok değişime uğrayarak alınmıştır. Bu değişimlerin hepsi Türkün zihninden, Türkçenin süzgecinden geçerek gerçekleşmiştir. Türk dilinin zenginliklerinden olan alıntı kelimelerin Türkçeleştirilirken hangi yapılarında olduğu ve ne tür değişiklikler geçirdiği Türk dilini daha yakından tanımanın da yollarından biridir.

Farsça sözcüklerin kullanım şekillerinin konu edildiği bu çalışmada şu bulgular elde edilmiştir:

1. Farsça sözcükler içerisinde yapı bakımından çoğunluğu yalnız “Farsça”dan oluşan ve “Arapça+Farsça” ile “Türkçe+ Farsça”dan oluşan kelimeler oluşturmaktadır. Diğer dillerden geçen kelimelerle de birleşik yapıli sözcükler oluşturan Farsça kelimeler, Türkiye Türkçesinin bu anlamda da zenginliğini oluşturan nedenlerden biridir.

2. Ses değışimleri bakımından, Farsçadan Türkiye Türkçesine geçen kelimelerde görülen en önemli özellik, uzun ünlüli söyleyişlerin kısa ünlüli söyleyişe sahip olmasıdır. Bunu yanı sıra, a>e, e>a, i>u, u>ü, b>p, c>ç, d>t, g>k, h>h, h>v, n>m değışimleri de yaygın olarak görölmektedir.

3. Ses türemesi, ses düşmesi, dudak ünsüzlerinin benzeşmesi, seslerin yer değıştirmesi gibi ses olayları da Farsçadan Türkiye Türkçesine geçen kelimelerde görülen belli başli ses olaylarıdır.

Dilimize hangi dönemde girmiş olursa olsun halkımız tarafından kabul görmüş, benimsenmiş, severek kullanılmış ve Türk dilinin benliğine, yapısına uydurulmuş Farsça kelimeleri dilimiz için bir zenginlik olarak kabul etmek gerekir. Bu zenginliği hangi nedenle olursa olsun yok etmenin, Farsça kelimeleri dilimizden atmaya çalışmanın çok yanlış bir tutum olacağı kanaatindeyiz. Çünkü, dilimize Farsçadan geçen kelimeler artık Türk’ün ve Türkçenin malı olmuştur.

Kaynakça

- Ayverdi, İ. (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (3 cilt)*, İstanbul: Kubbealti Neşriyat.
- Devellioğlu, F. (2000). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (17. Bsk.), (Yay. Haz.: Aydın Sami Güneyçal), Ankara: Aydın Kitabevi Yay.
- Dıraşan, C. ve Olgun, İ. (2005). *Farsça-Türkçe Sözlük*, Ankara: Murat Kitabevi Yay.
- Doğan, M. (2005). *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: Pınar Yayıncılık.
- Güldiken, K. (2005). *Moheg (Türkçe-Farsça / Farsça-Türkçe) Sözlük*, İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Kanar, M. (1998). *Büyük Türkçe-Farsça Sözlük*, İstanbul: Birim Yayıncılık.
- Kanar, M. (1997). *Farsça Dilbilgisi - Konuşma-Sözlük*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Öz, Y. (1996). *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Stachowski, Stanislaw (1998). *Osmanlı Türkçesinde Yeni Farsça Alıntılar Sözlüğü: Wörterbuch der Neppersischen Lehnwörter im Osmanisch Turkischen*, (Yay. Haz: Mehmet Ölmez), İstanbul: Simurg Yayınevi.
- Şafak, Y. (1995). “Lûgat-i Naci ve Kamus-i Türkî’deki Farsça Kelimelerin İmla ve Telaffuz Yönünden Karşılaştırılması”, *Yedi İklim*, İstanbul: Yedi İklim Yay.
- TDK (2005). *Türkçe Sözlük*, (10. Bsk.), Ankara: TDK Yay.

TDK (2005). *Yazım Kılavuzu*, Ankara: TDK Yay.

Yıldırım, N. (1997). *Farsça Dilbilgisi*, Erzurum: Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınevi.

Zülfıkar, H. (1995). “Doğru Kökenli Kelimelerin Son Hecelerindeki Uzun Ünlülerin Kısalması”, *Türk Dili*, Sayı 521, 1995. Ankara: TDK Yayınları.

Zülfıkar, H. (1996). “Doğru Kökenli Kelimelerin İlk Hecelerindeki Uzun Ünlülerin Kısalması”, *Türk Dili*, Sayı: 532, Ankara: TDK Yay.